

Történeti beszédaktus-kutatás: a középkori katalán *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezetekről

Nagy C. Katalin

MTA–DE–SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport
SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék

Összefoglaló

Jelen tanulmány célja, hogy feltárja a középkori katalán *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott egyes szerkezetek használatát, amely ellentmond Searle (1975) általánosításának az indirekt direktívák lehetséges végrehajtási módjairól. A vizsgált szerkezetek a középkori katalánban engedélykérő direktívák, később pedig indirekt direktívák végrehajtására voltak használatosak. Az előfordulások egy csoportjában Isten, vagy valamely más isteni személy tetszését kéri a beszélő: ez a használat az interakció bizonyos pontjain volt hajlamos megjelenni, és kitüntetett szerepe volt annak felépítésében és az érvelésben. A '(ne) tessék Istennek' értelmű szófordulat a középkori katalánban *szubjektifikáción* is keresztülment. A tanulmány további célkitűzése, hogy bemutassa és értékelje a diakrón beszédaktus-kutatás módszertanának egyes eljárásait, a kvalitatív kontextuális elemzés jelentőségét hangsúlyozva. Az írott formában fennmaradt megnyilatkozások illokúciós értékének megállapításához a beszédaktusigék vizsgálatán kívül figyelembe kell venni a társas kontextust, enciklopédikus információkat, a kérdés tartalmát és súlyát, az adott kor kulturális közegét, valamint az interakció felépítését és benne a kérdéses megnyilatkozás helyét és szerepét. Amennyiben teljes képet akarunk kapni a vizsgált szerkezet használatáról, a teljes jelentésmezőt, funkcionális mezőt érdemes feltérképezni, azaz az egyazon típusú illokúciós aktus végrehajtására alkalmas, hasonló funkciójú szerkezeteket együtt érdemes vizsgálni.

Kulcsszavak: történeti beszédaktus-kutatás, középkori katalán, közvetett direktívák, szubjektifikáció, jelentésváltozás

1. Bevezetés

A jelen tanulmányban bemutatott kutatás a történeti beszédaktus-kutatás területére tartozik (l. Arnovick 1999; Traugott–Dasher 2004 [2002]; Taavitsainen–Jucker 2007; Kohnen 2000; 2007; Jucker–Taavitsainen 2000; 2008). Célja, hogy feltárja egyes, a *plaire* 'tetszik' igével alkotott középkori katalán szerkezetek használatát, amelyek direktívák – esetenként közvetett és feltehetően udvariasnak tekinthető – végrehajtására voltak alkalmasak a vizsgált nyelvallapotban. A tanulmányban vizsgált, a középkori katalán *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott szerkezetek a magyar nyelvészet iránt érdeklődő közönség számára is érdekesek lehetnek, hiszen a nyelvünkben is ismert a direktíváknak a *tetszik* ige felszólító

értelmű alakjain alapuló végrehajtási módja. E magyar formák és a tanulmányban vizsgált középkori katalán szerkezetek használata egyaránt ellentmond Searle (1975) általánosításának az indirekt direktívák lehetséges végrehajtási módjairól, így vizsgálatuk elméleti szempontból is újdonságokat ígér. Az egyes, írott formában fennmaradt megnyilatkozások illokúciós értékének megállapítása azonban nem egyszerű feladat, amely számos módszertani kérdést felvet. A tanulmány másik célkitűzése ezért az, hogy bemutassa és értékelje a diakrón beszédaktus-kutatás módszertanának egyes eljárásait, és hogy minél hatékonyabb utakat találjon a történeti kutatás pragmatikai megközelítése számára.

A tanulmány felépítése a következő. A jelen bevezetés után a 2. pontban bemutatom az indirekt direktívák végrehajtásával kapcsolatos searle-i (1975) általánosítást és az ennek ellentmondó magyar szerkezetet. A 3. pontban tárgyalom azokat a nem túl bőséges szakirodalmi említéseket, amelyek a középkori újlatin nyelvekben utalnak direktívák akaratot, hajlandóságot kifejező igékkel való végrehajtására. A 4. pontban térek rá a tanulmány elsődleges tárgyát képező középkori katalán *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezet különféle használatainak a bemutatására. Az 5. rész a vizsgált megnyilatkozások illokúciós erejének megállapításával kapcsolatos elméleti kérdésekkel foglalkozik. A 6. pontban amellet érvelek, hogy az általam vizsgált szerkezet szubjektifikáción ment keresztül. A 7. szakasz tartalmazza a vizsgált szerkezet kontextusában található beszédaktusigék bemutatását és a kapcsolódó módszertani problémákat a történeti beszédaktus-kutatásban. Végül a 8. pontban összefoglalom a kutatás eredményeit és konklúzióit.

2. Elméleti kérdések: a címzett akarata, hajlandósága és az indirekt direktívák végrehajtásának módjai

A direktívák tanulmányozása a közvetettség és az udvariasság számos nyelvi eszközeinek feltárására ad módot. Már Searle (1991 [1975]: 58) is úgy vélte, hogy „a közvetett beszédaktusok területén leghasznosabb a direktívákat tanulmányozni, mert az udvariasság szokványos beszélgetési követelményei miatt általában kínos lenne sima felszólító mondatokat (pl. *Távozz*) vagy nyílt performatívumokat mondani (pl. *Utasítalak, hogy távozz*), s hogy ennél fogva arra törekszünk, hogy közvetett eszközöket találjunk illokúciós céljaink eléréséhez”. Az indirekt direktívák végrehajtásának lehetséges módjait illetően Searle (1991 [1975]: 66) a következő általánosítást tette az angol nyelvre vonatkozó megfigyelései alapján:

„S¹ végrehajthat egy közvetett direktívát azáltal, hogy vagy állítja, hogy vannak, vagy kérdezi, hogy vannak-e jó vagy mindent elsöprő indokai A megtételére, kivéve, *amikor az indok az, hogy H akarja vagy óhajtja stb. A-t megtenni, mely esetben S csak azt kérdezheti, hogy H akarja-e vagy óhajtja-e stb. megtenni A-t.*”² (kiemelés tőlem – N.C.K.)

¹ Az idézetben „S” a beszélőre, „H” a hallgatóra, „A” pedig a szóban forgó cselekvésre utal.

² Az eredeti szöveghely, amelyen az általam felhasznált magyar fordítás alapul Searle (1975: 72): „S can make an indirect directive by either stating that or asking whether there are good or overriding reasons for doing A, except where the reason is that H wants or wishes, etc., to do A, in which case he can only ask whether H wants, wishes, etc., to do A.”

Searle (1991 [1975]: 66; l. még Searle 1991 [1975]: 72) maga is hozzáteszi később, hogy „vegyük észre, hogy ezek általánosítások, s nem szabályok”. És valóban: léteznek a közvetettségnek olyan speciális esetei, amelyek a szakirodalomban eddig nem vizsgált lehetőséget példáznak. Ezek elméletileg is érdekesek, hiszen felhívják a figyelmet arra, hogy a fenti általánosítás nem állja meg a helyét. Bár az egyszerű felszólító forma sok esetben nem számít udvariatlannak direktíva végrehajtásakor sem a mai, sem a régi katalánban, természetesen az indirektség számos formáját is megtalálhatjuk, amikor a szituáció úgy követeli. Jelen tanulmányban az indirekt direktívák olyan végrehajtási módját mutatom be a középkori katalánban, amely eltér ezen általánosítástól: a beszélő nem állítja, se nem kérdezi, hogy a hallgató akarja-e vagy szeretné-e végrehajtani a kérdéses cselekvést, hanem egyenesen felszólítja őt, hogy rendelkezzen az általa kért vagy javasolt cselekvés végrehajtására vonatkozó hajlandósággal, tetszéssel. E szerkezet a magyar közönség számára nem hangozhat idegenül, hiszen hasonló megoldás nyelvünkben is ismert. A magyar *tessék* alak, a *tesszik* ige egyes szám harmadik személyű, felszólító módú alakjának jelentése 'legyen vkinek a tetszésére'. Ez a forma a magyarban indirekt direktívák végrehajtására – speciális kontextusokban – a jelenlegi nyelvhasználatban is alkalmas (vö. Szili 2002). A *Magyar értelmező kéziszótár* (ÉKSz.²: 1337) által megadott jelentések közül kettő kapcsolódik közvetlenül a jelen tanulmányban vizsgált jelenséghez: „tessék: (Udvarias felszólítás, biztatás, kérés kifé-
 rére, magázás helyett.) (Tegező viszonyban, erélyes felszólítás kifé-
 rére.)”³

A magyar nyelv *Etimológiai szótára* (Zaicz 2006: 741) a *tessék* alak történetéről a következőket írja: „tessék [1790] Megszilárdult ragos alakulat: a *tetszik* ige *tetik* előzményének egyes szám 3. személyű felszólító módú alakja. A szófajváltás a *tessék hallgatni-* [1716], *tessék venni-*, *tessék mondani-*féle kifejezésekben ment végbe, amelyekben az alany az igenévről a megszólított személyre értődött át”. A jelenségkörbe tartozó további, a címzett hajlandóságát érintő, felszólító értelmű formák a magyarban pl. a *legyen szíves*, *legyen kedves*, *szíveskedjen* stb. alakok. Mindezen szerkezetek a magyarban direktívák végrehajtására használatosak, így ellenpéldaként szolgálnak a Searle (1975) által megfogalmazott általánosítással szemben. A jelen tanulmányban bemutatott középkori katalán szerkezetek hasonló stratégiát képviselnek. A *plaire* 'tetszik' ige használataira vonatkozó kutatás egy nagyobb projekt kereteibe illeszkedik, amelyben hasonló szerkezeteket vizsgálok középkori újlatin nyelvekben. A következő pontban térünk rá a korábbi szakirodalom vonatkozó eredményeire.

³ L. még A magyar nyelv értelmező szótárának online (<https://tinyurl.com/jeny5nck01>) elérhető változatában a *tetszik* igének a felszólító módú egyes szám 3. személyragos alakjával és rendszerint a főnévi igenévvel alkotott szerkezeteknek az alábbi jelentéseit: (Nagyon udvarias kérés, nagyon udvarias felszólítás kifejezésére, a személynévmás kerülésével:) *legyen szíves*. pl. *Tessék ideadni azt a könyvet!*; (Az igealak jelentésének háttérbe szorulásával, a felszólítás enyhítésére, az udvariasság formális kifejező szavaként.) *Tessék parancsolni!*; (Udvarias, rideg hangú erélyes felszólítás, visszautasítás, parancs, tiltás kifejezésében.) pl. *Tessék innen kimenni!*

3. Direktívák végrehajtása akaratot, hajlandóságot kifejező igékkel a középkori újlatin nyelvekben

A magyar *tessék*-kel alkotott formákhoz hasonlóan direktív megnyilatkozás tehető a régi katalánban is a *ploure* 'tetszik' igével, és nem ez az egyetlen erre alkalmas ige. Hasonló használatú igék még a *voler* 'akar' és a *pensar* 'gondol', amelyek felszólító értelmű alakjaival alkotott szerkezetek szintén alkalmasak voltak direktívák végrehajtására ('vki akarjon megtenni vmit', 'vki gondoljon megtenni vmit'). Megegyező jelentésű igék (*querer* 'akar', *pensar* 'gondol') a középkori spanyol nyelvhasználatban is alkalmasnak tűnnek direktívák végrehajtására (l. Nagy C. 2011), ezért egy nagyobb kutatási projekt keretében a fentebb említett szerkezeteket összehasonlító szempontból vizsgálom 13–16. századi katalán és spanyol nyelvű szövegeket tartalmazó korpuszon. Egyes részeredményeket már korábbi írásaimban bemutattam (l. Nagy C. 2011; 2018). A könnyebb érthetőség kedvéért tekintsünk két olyan példát, amelyben a beszélő azáltal hajt végre direktívát, hogy a címzett akaratára, hajlandóságára utal.

(1) (a) (Munt I 83) (katalán)

e dixeren: – Senyor, **plàcia-us que** vós **vullats que** nós nos recullam ab vós e que per res no ens lleixets, que nós som venguts així bé aparellats de recüller com aquells qui havien albarà d'anar al viatge. 'és azt mondták: Uram, **tessék neked, hogy akard, hogy** hajóra szállhassunk, és hogy semmiképp se hagyj itt bennünket, mert mi ugyanolyan felkészülten érkezünk, mint azok, akik szállítólevelet kaptak az útra.'

(b) (Cid 3046–3047) (spanyol)

Pensad señor **de entrar** ala çibdad
E yo con los myos posare a san seruan
'**Gondoljon**, uram, **bemenni** a városba (tkp. **menjen be**)
Én pedig az anyéimmal San Servánban szállok meg.'

A fenti (1a) katalán szövegrész Muntaner krónikájából származik, és benne kető olyan szerkezet – egy a *ploure* 'tetszik', egy másik pedig a *voler* 'akar' igével – is előfordul, amely a címzett tetszésére, akaratára utal egy tényállás megvalósulásával kapcsolatban. A beszélők egy kérést intéznek az admirálishoz: engedélyt kérnek, hogy ők is tengerre szállhassanak. A szövegrészben egymásba ágyazva fordul elő a 'tetszik' és az 'akar' igével alkotott szerkezet, amelyek azonban külön-külön is használatosak voltak. Ezek közül jelen tanulmányban az elsöre koncentrálnak. A *ploure* 'tetszik' ige (1)-ben látható előfordulása a történeti példának az indirekt direktívákat tartalmazó csoportjába tartozik. Az (1b) előfordulás pedig a középkori spanyolban mutat példát egy direktíva hasonló végrehajtására. A beszélő saját cselekedetét egy, a beszélőtől elvárt cselekvéssel állítja párhuzamba. Ezt a cselekvést a főnévi igenév írja le, míg a felszólító mód formailag a 'gondol' (*pensar*) igen jelenik meg. A beszélő azonban feltehetőleg a cselekvés tényleges végrehajtását várja a beszélőtől, nemcsak azt, hogy gondoljon rá. A *pensar* 'gondol' ige a középkori katalánban is hasonlóképpen alkalmas volt közvetett direktívák végrehajtására.

A korábbi szakirodalom e szerkezeteket csak elszórtan említi, részletes leírás használatukról és történetükről nem született, mint ahogy a magyar *tessék* forma

diakrón szempontú bemutatása is hiányzik. Az újlatin nyelvekre vonatkozóan legkorábban Beardsley (1921: 34) munkáját említhetjük, aki Menéndez Pidalt idézve a „*querer* + főnévi igenév” szerkezetnek olyan jelentését írja le, miszerint „erőteljesebbé teszi a kéréseket”,⁴ ugyanakkor „majdnem teljesen haszontalan”⁵ perifrázisnak nevezi, amely a jelentéshez szinte semmivel sem járul hozzá. Maga Beardsley (1921: 36) azonban úgy gondolja, hogy használata a kéréseket udvariasabbá tehetette, mivel kevésbé direkt, és így a közvetlen felszólító forma kiküszöbölhetővé vált. A szerző szintén udvarias formaként említi egy, a *veuillez* 'akar' igével – feltehetőleg annak felszólító értelmű alakjával – alkotott hasonló francia szerkezetet is. Később Montgomery (1998: 105) egyes direktív beszédaktusok végrehajtásának módjait vizsgálva a középkori spanyol epikában azon perifrázisok között említi a „*pensar de* 'gondol' + főnévi igenév” és a „*querer* 'akar' + főnévi igenév” szerkezeteket, amelyek a felszólítás enyhítésére szolgálhattak. E szórványos utalásokat leszámítva azonban részletes jellemzést nem találunk. Összefoglalóan tehát három feltételezést emelhetünk ki e rövid említések közül, amelyek azonban meglehetősen homályosak, tekintve, hogy nem illeszkednek semmiféle elméleti keretbe: az akaratra utaló szerkezetek használata „enyhíti”, „udvariasabbá” vagy pedig „erőteljesebbé teszi” a felszólítást. Az első kettő akár ugyanarra is utalhat, és bár az utolsó épp az ellenkezőjét látszik állítani, jelentése ennek is igen homályos. Mindenesetre a kérdéses szerkezetek használata ezen elszórt megjegyzések szerint is kapcsolatban állhat az udvariassággal.

Bár a *plaire* 'tetszik' ige a XVI. század végén még használatos volt a katalánban, az informális nyelvhasználatban a XIX. század végére kiszorította az *agradar* 'tetszik' ige. Egyes sztereotip kifejezésekben azonban a mai katalán is őrzi, pl. *si a Déu plau* 'ha Isten úgy akarja', *si us plau, sisplau* 'kérem'. Ez utóbbi kifejezés grammatikalizációja közvetlenül kapcsolódik a jelen tanulmány tárgyához. Ez ugyanis eredetileg feltételes szerkezet volt (*si* + részeshatározói komplementum + *plau* 'ha tetszik (vkinek)'), amely diskurzusjelölői funkcióját csak később vette fel. A folyamatot Alturo és Chodorowska-Pilch (2009) vizsgálták, akik egyéb nyelvekből is említenek hasonló jelentésváltozásokat: angol *please < if you please*, francia *s'il vous plaît* vagy *s'il te plaît* és az okszitán *si a vos platz*. A szerzők leírják, hogy e grammatikalizációs folyamat kezdetei olyan kontextusokhoz köthetőek, amikor a beszélő valamely direktív beszédaktust hajtott végre, ezzel a címzett akaratára utaló feltételes szerkezettel mintegy udvariasan elismerve, hogy a címzettnek joga van nem figyelembe venni a beszélő akaratát. A jelentésváltozás folyamán a kifejezés sztereotip udvariassági formulává vált, amely ma is használatos a katalánban (*sisplau* 'kérem/kérek'). A jelen tanulmány tárgyát képező rokon formára azonban, amelyben a beszélő felszólítja a címzettet a „tetszésre”, a szerzők nem térnek ki.

A középkori katalán *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott szerkezetek egyes használatait egy korábbi írásomban (l. Nagy C. 2018) már bemutatam. Jelen tanulmányban ezért ezeket csak röviden idézem fel, míg további használatait részletesebben mutatom be a következő pontban.

⁴ „sirve sólo para hacer más vehemente un ruego”

⁵ „*querer* llega a ser casi perifrasis inútil”

4. A katalán *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezet

Amint egy korábbi tanulmányomban bemutattam (l. Nagy C. 2018), a vizsgált szerkezet 13–16. századi korpuszban talált előfordulásai alapvetően két nagy csoportba sorolhatóak: a beszélő kérheti (i) egy másik ember tetszését, vagy (ii) valamely isteni személy, leggyakrabban Isten, más esetekben Jézus Krisztus vagy Szűz Mária tetszését valamire vonatkozóan. E két nagy csoporthoz tartozó megnyilatkozások elkülönítését az indokolja, hogy a történeti kutatás eddigi eredményei alapján illokúciós erejük eltérhet, és azok a jelentésváltozás eltérő útjait járták be. A címzett akaratára, hajlandóságára apelláló szerkezetek számos alkalommal előfordulnak a vizsgált korpuszban,⁶ amikor a beszélő direktívát hajt végre. Grammatikai szempontból két szerkezetről van szó, ezek azonban funkcionális szempontból meg egyeznek. A különbség köztük az, hogy amikor a főnévi igenévben kifejezett cselekvés ágense az a személy, akinek a tetszését kérik, lehetséges az infinitívuszi alárendelés: (i) *plaire* (kötőmód,⁷ *plàcia*, *plagués*⁸) + részeshatározói komplementum + *que* 'tessék vkinek hogy', (ii) *plaire* (kötőmód, *plàcia*, *plagués*) + részeshatározói komplementum + főnévi igenév 'tessék vkinek megtenni vmit'. Az előfordulások megoszlását az 1. táblázat foglalja össze.

	Jau	Desc	Munt	Per	Parl	EpC	Get	össz.
<i>plàcia/plaga (que)</i>	3	3	35	1	8	4	2	56
<i>plagués que</i>	3		22	-	-	-	-	25
<i>plàcia (de) + Inf</i> ⁹	-	-	-	-	9	9	-	18
<i>plagués (de) + Inf</i>	-	-	-	-	1	2	-	3
	6	3	57	1	18	15	2	102

1. táblázat

Az előfordulások megoszlása a korpusz szövegeiben

4.1. Az emberi személyekhez címzett beszédaktusok végrehajtása a *plaire*-szerkezettel

Az emberi személyekhez címzett beszédaktusokat egy tanulmányomban már bemutattam (Nagy C. 2018), ezért itt csak röviden térek ki rájuk. Tekintve, hogy olyan kontextusokban találkozunk vele direktívák végrehajtásakor, amikor a címzett fél a társadalmi hierarchiában magasabban álló személy: például a király, a pápa, az infáns stb., azt feltételezhetjük, hogy egy igen tiszteletteljes formáról van szó. Két fő típust különíthetünk el, amelyek feltehetően időben egymást követően alakultak ki.

⁶ A korpusz szövegeinek bibliográfiái adatait l. a tanulmány végén a *Történeti források* részben.

⁷ E szerkezetek felszólító értelműek. A katalánban csak második személyű felszólító módú alakok léteznek, a többi személy esetében a kötőmód alakjai használatosak. Tiltás esetén minden személyben a *no* tagadó partikula és a kötőmódú alak együttese használatos.

⁸ A *plàcia* jelen idejű, a *plagués* pedig múlt idejű kötőmódú forma.

⁹ Inf: főnévi igenév

- (i) Az első az engedélykérő direktívák típusa: a beszélő valamely cselekedetet szeretne végrehajtani, ehhez azonban valamely feljebbvalója engedélyre szük-séges, a beszélő a hallgatót ennek megadására kéri. Ez a használat azzal hozható összefüggésbe, hogy a vizsgált nyelvállapotban a *plaure* 'tetszik' ige performatívumként is használatos volt: engedély, jóváhagyás megadására volt alkalmas. Ilyen értelemben az engedélykérő direktívák nem közvetett beszédaktusok: a beszélő arra szólítja fel a hallgatót, hogy hajtsa végre az engedélyadás aktusát, „tetszikelje” a szóban forgó cselekvést.
- (ii) Engedélyt azonban a beszélő csupán maga, ritkább esetben egy harmadik személy számára kérhet, de a címzett számára nem. Ezért az olyan esetek, amikor a szóban forgó cselekvés a címzett cselekvése, már nem engedélykérő direktívákról van szó. Itt már egy megváltozott jelentéssel van dolgunk: a *plaure* igés szerkezettel a beszélő a hallgatót magának a cselekvésnek a végrehajtására kéri, bár a szó szerinti jelentés értelmében csupán a tetszésre, hajlandóságra szólítja fel őt. Ilyen értelemben ez a második típus közvetett direktíva.

A továbbiakban tekintsünk egy-egy példát a két típusra.

4.1.1. Engedélykérő direktíva: kérés a címzethez, hogy engedélyt adjon egy cselekvés végrehajtásához

Muntaner *Krónikájában* elbeszéli, hogy Károly király a nagyurak tanácsára elhatározta, hogy fiát összeházasítja egy hercegnővel. Tekintsük a következő szövegrészt:

- (2) (Munt II 153–154)

ell se féu venir davant son fill, e dix-li con aquell matrimoni havia fermat, **si ell ho volia**. Monsenyer En Felip respòs-li que **li plaïa molt**, ab una cosa: que **plagués a ell que** li donàs un do. E el rei Carles dix-li que demanàs què es volgués que atorgat li fos. E sobre açò ell li besà la mà, e dix-li: – Senyor, lo do que us deman és aquest: (...) Per què us prec, pare senyor, que **us plàcia que** haja per muller la germana de la principessa, ab la baronia de Matagrifó, e que abdues germanes sien núvies a una missa aquell dia.

E lo rei Carles, molt alegre, atorgà-li-ho:

'maga elé hívatta fiát, és elmondta neki, hogy a házasságot már elrendezte, **ha ő is akarja**. Fülöp uraság azt válaszolta neki, hogy **nagyon tetszik neki (tkp. szíves örömetst, azaz beleegyeznek)**, egy feltétellel: hogy **tessék neki, hogy** tegyen meg neki egy szívességet. Károly király azt mondta neki, hogy kérje, amit szeretne, hogy engedélyezzenek neki. És ekkor ő megcsókolta a kezét, és azt mondta: – Uram, a szívesség, amelyet kérek, ez: (...) Ezért arra kérlek, apámuram, hogy **tessék neked, hogy** feleségül vegye a hercegnő lánytestvérét, és megkapja hozzá Matagrifó bárói címét, és hogy a két nővér ugyanazon a misén lehessen menyasszony azon a napon. És Károly király, nagy örömmel, engedélyezte ezt neki.'

A részletből először is megtudjuk, hogy a király a fiú beleegyezését is kéri a házassághoz, erre a *si ell ho volia* 'ha ő is akarja' tagmondat utal. Az más kérdés, hogy a fiúnak mennyiben van tényleges döntési joga, mindenesetre formálisan bele

kell egyeznie. Figyeljük meg, hogy Fülöp infáns ezt a beleegyezést a *plaure* igével hajtja végre (*li plaia molt* 'nagyon tetszik neki', tkp.: beleegyeznek). Ez az előfordulás a *plaure* 'tetszik' ige beszédaktusigeként való használatát mutatja, amely engedély, beleegyezés megadására volt alkalmas a vizsgált korszakban. Károly fia, Fülöp tehát örömmel beleegyeznek a házasságba, azonban egy kérést szab feltételül. A kérés valójában egy olyan dolog, amit ő szeretne, de apjától engedélyt kell kérnie rá: tudniillik, hogy a hercegnő lánytestvérét jó barátja, Aria grófjának fia vehesse feleségül, és a két esküvőt egyszerre tartásuk. Az engedélyadásra utaló beszédaktusige (*atorgar* 'engedélyez') szerepel is leíró használatban a kontextusban, és információval szolgál arról, hogy a király az elbeszélő szerint milyen beszédaktusként értelmezte a fia által végrehajtott beszédaktust. Az infáns az engedélykérő direktívát a *plaure* 'tetszik' igével alkotott szerkezet használata által hajtja végre (*us plàcia que* 'tessék neked, hogy'). Itt szintén szerepel egy beszédaktusige, performatív használatban, a 'kér'.

A címzett tetszése, jóváhagyása mint egy cselekvés végrehajtásának előfeltétele udvariassági formulaként különálló tagmondatként is gyakran megjelenik (e használatból grammatikalizálódott a *sisplau* 'kérlek/kérem' udvariassági kifejezés, l. fentebb, a 3. pontban). Érdekes, hogy ezek között az előfordulások között is találunk olyat, ahol a hangsúly már nem is annyira a szó szerinti jelentésen van, hanem áttolódik a kért cselekvésre, ahogyan a (3) példában is.

(3) (Munt II 125)

E com los catalans se veeren així ordonats al ducat d'Atenes e senyors d'aquell país, ells trameteren llurs missatges en Sicília al senyor rei de Sicília, que **si a ell plaia** un de sos fills **trametre** a ells, que ells lo jurarien per senyor e li lliurarien totes les forces que tenien;

'És amikor a katalánok látták, hogy az athéni hercegséghez lettek csatolva, és annak az országnak az uraihoz, elküldték követeiket Szicíliába, Szicília királyához, hogy **ha tetszik neki** egyik fiát **elküldeni** hozzájuk, akkor ők esküt tesznek neki mint uruknak, és minden (had)erejüket a rendelkezésére bocsátják.'

Figyeljük meg, hogy a fenti kontextusban a hűségeskü ígérete nyilvánvalóan nem a tetszés, hanem a cselekvés tényleges végrehajtása esetére vonatkozik, így is fordíthatnánk: 'ha szíveskedik elküldeni egyik fiát'.

4.1.2. *Közvetett direktíva: kérés a címzetthez egy cselekvés végrehajtására vonatkozóan*

A második típus esetében a beszélő nem engedélyt kér, hanem magát a címzettet szólítja fel egy cselekvés végrehajtására. A következő (4) előfordulásban a hallgató egy cselekvésére történik utalás, így itt már indirekt kérésről van szó.

(4) (Munt I 88)

Per què, pare sant, açò us demana e us requer, e **que us plàcia que** no ho tardets.

'Ezért, szentatyá, ezt kéri és követeli tőled, és hogy **tessék neked, hogy ne késlekedj**.'

A fenti (4) előfordulás esetében a beszélő feltételezhetően nem csupán a tetszést, hanem a kért cselekvés végrehajtását szeretné elérni, és udvariassági okok miatt folyamodik e közvetett eljáráshoz. E szerkezetek használatáról bővebben l. Nagy C. (2018). A következő pontban áttérünk a szerkezet azon előfordulásainak bemutatására, amelyeket a hivatkozott tanulmány nem érintett, és amelyekben a címzett valamely isteni személy.

4.2. Beszédaktusok végrehajtása isteni személyhez a *plause*-szerkezettel

Azon előfordulásokról, amelyekben a címzett valamely isteni személy, leggyakrabban maga Isten, azért is kell külön szót ejtenünk, mert a vizsgált 102 előfordulásból (vö. 1. táblázat) 44 ide tartozik. Ezen beszédaktusok értelmezéséhez elengedhetetlen a korabeli teocentrikus világkép és értékrend figyelembevétele, amely az ember helyét egy olyan hierarchiában jelöli ki, amelynek a csúcsán Isten áll. Az a hit, hogy a dolgok alakulását Isten igazgatja és bármiféle cselekvés csak akkor valósulhat meg, ha Isten áldását adja rá, a személyközi interakciókban is megmutatkozik. A nyelvhasználatban tetten érhető mind egyes nyelvi formákban, mind az interakció, az érvelés felépítésében. Isten akarátára, tetszésére való utalás csakúgy lehetséges a *plause* 'tetszik', mint a *voler* 'akar' igével. Ennek példái többek között a vizsgált korpuszban több helyütt felbukkanó *plach a Déu / Déus volch* 'úgy tetszett Istennek' / 'Isten úgy akarta', illetve *no plach a Déu / no ho volch nostre Seyor* 'nem tetszett Istennek' / 'Urunk nem akarta' és hasonló értelmű kifejezések, amelyek azt a jelentést közvetítik, hogy egy cselekvés megvalósult, illetve nem valósult meg. Példaként tekintsük a következő részletet! l. Jakab *Krónikájában* saját fogantatásának és születésének elbeszélésekor többek között a következőket írja:

(5) (Jau 5, 7–11)

E aquela nuyt que abdós foren a Miravals **volch nostre Seyor que** nós fóssem engenrats. E quan la reyna, nostra mare, se sentí prenys, entrà-se'n a Montpesler. E aquí **volch nostre Seyor que** fos lo nostre naximent en casa d'aquels de Tornamira, la vespra de Nostra Dona Sancta Maria Candler. 'És azon az éjszakán, amikor mindketten Miravalsban voltak, **akarta úgy a mi Urunk, hogy** megfogjanak. És amikor édesanyám, a királyné érezte, hogy gyermekét vár, Montpellier-be ment. **A mi Urunk úgy akarta, hogy** itt szülessék meg a Tornamira család házában, Gyertyaszentelő Boldogasszony estéjén.'

Muntaner krónikája elején leírja, hogy azért fogott bele krónikája írásába, mert álmában egy ősz öregember jelent meg neki, és felszólította őt erre, a következőképpen:

(6) (Munt I 22)

– Muntaner, lleva sus e **pensa de fer** un llibre de les grans meravelles que has vistes que Déus ha fetes en les guerres on tu és estat, com a **Déu plau** que per tu sia manifestat.

'– Muntaner, kelj fel, és **gondolj irni (tkp. írj)** egy könyvet a nagy csodákról, amelyeket láttál, hogy Isten véghezvitt azokban a háborúkban, amelyekben részt vettél, mert **Istennek úgy tetszik**, hogy általad nyilvánuljon meg.'

A (6) szövegrészletben nemcsak egy újabb, a címzett hajlandóságára utaló szerkezettel végrehajtott direktívát láthatunk (ezúttal a *pensar* 'gondol' igével), hanem azt is, hogy Isten akarata, tetszése alapvetően motiválja az emberi cselekedeteket. Az öregember ezután négy érvet sorolt fel a krónikás elmondása szerint, az egyik ez volt:

(7) (Munt I 22)

La terça raó és que a Déu **plau que** tu recontes aquestes aventures e meravelles con altre no és viu qui ho pogués així ab veritat dir.

'A harmadik érv pedig az, hogy **Istennek úgy tetszik**, hogy te beszéld el ezeket a kalandokat és csodákat, mert nincs más élő, aki ilyen hitelesen elmesélhetné.'

Isten akarata az események menetének elbeszélésében lépten-nyomon felbukkan a vizsgált szövegekben a verbális interakciók leírásakor is:

(8) (Desc V 63,8)

– Sènyer, **si Déus ho vol**, l'armada de SSissília vendrà en breu e ab ella ensemps guanyarem molt per mar e per terra, **si a Déu plau**.

'– Uram, **ha Isten úgy akarja**, a szicíliai had hamarosan ideér, és velük együtt győzhetünk tengeren és szárazföldön, **ha Istennek úgy tetszik**.'

A fenti példák mind azon hit nyelvhasználatban megmutatózó nyomai, hogy Isten tetszése és akarata minden cselekvés előfeltétele. Vége-hossza nincs a hasonló nyelvi megformálásoknak, így nem meglepő, hogy ezek közül egyesek konvencionális jelentéseket vettek fel és sajátos jelentésváltozási útra léptek. Ezen szerkezetek közé tartoznak a *plaire* 'tetszik' és *voler* 'akar' igék felszólító értelmű alakjaival alkotott egyes konstrukciók is, amelyek közül jelen tanulmányban az előbbiekre koncentráltunk.

Az előző, 4.1. pontban bemutattuk, hogyan lehetett a vizsgált korban valamely emberi címzett felé direktívát végrehajtani a *plaire*-szerkezettel. Vajon az Istenre hivatkozó szerkezetek esetében is hasonló használatról van szó? A továbbiakban ezen használatokat vizsgáljuk meg részletesebben.

Az isteni tetszésre való utalás nemcsak a krónikákban lelhető fel, hanem a kor politikai diskurzusának is szerves alkotórésze volt. A középkori katalán parlamenti gyűléseken tartott beszédek átiratain kívül a krónikák is hűen tesznek tanúságot e gyűlések lezajlásáról. Az általam vizsgált parlamenti beszédek és a krónikák azon részletei, amelyek hasonló parlamenti gyűlésekről számolnak be, egyaránt jól tükrözik ezen interakció-típus szerkezetét. I. Jakab krónikájában találhatjuk a következő, élethű leírást. A király összehívja a parlamentet, az érseket, a püspököket, nagyurakat. A tanácskozás a király beszédével kezdődik, melyet – fejedelmi többséggel használva – a következő szavakkal indít:

(9) (Jau 48)

*Illumina cor meum, Domine, et verba mea de Spiritu Sancto: On, nós pregam a nostre Senyor Déus e la Verge sancta Maria, mare sua, que nós puxam dir algunes paraules que sian a honor de nós e de vós, qui les escoltarets, e que **sien a plaer de Déu e de la sua mare, nostra Dona sancta Maria**. (...) E **plàssia a él** que nós les puxam adur a acabament.*

'Illumina cor meum, Domine, et verba mea de Spiritu Sancto: Így kérjük a mi Urunkat, Istenünket és Szűz Máriát, az ő anyját, hogy olyan szavakat mondhassunk, amelyek nekünk is dicsőségünkre válnak, és nektek is, akik hallgatjátok, és Isten és Miasszonyunk Mária, az ő anyja tetszésére is szolgálnak. (...) És tessék neki [Istennek], hogy meg tudjuk valósítani ezeket.'

Ezt követően a király a hét megnyilatkozásából hatban hivatkozik valamilyen módon Isten tetszésére, akarataira, gyakran többször is. Ezután a jelenlévők választai következnek. A (10)-beli előfordulás Berenguer Girart válaszából származik, aki a városi lakosság képviselőjeként szól:

(10) (Jau 49)

Nostre Seyor, qui és seyor de vós e de nós, vos ha mes en volentat d'aquesta bona paraula que vós nos havets dita. E **plàcia a él que** nos puscam respondre en tal manera, que vós puscats complir vostra volentat a honor de Déu e de vós.

'A mi Urunk, aki neked is urad és nekünk is, indított azokra a jó szavakra, amelyeket elmondtál nekünk. És **tessék neki, hogy** mi képesek legyünk úgy felelni, hogy végrehajthasd akaratodat Isten dicsőségére és a sajátodra.'

A fenti és a parlamenti beszédekben talált egyéb megnyilatkozások mutatják, hogy a vallásos szófordulatok mennyire részét képezték a politikai diskurzusnak is abban az időben, és hogy az isteni tetszésre való hivatkozás milyen jelentős szerepet töltött be az interakció felépítésében. A fenti (9) és (10) példákban a *plaire* ige felszólító értelmű alakjával kifejezett óhajtásokra, kérésekre láthattunk példát. Az Isten felé irányuló kérések esetén a beszélő egy vágyát, óhaját fejezi ki, amelyet úgy lehet értelmezni, hogy az egy olyan kívánt állapot, amelynek megvalósítását Istentől kéri: azaz direktívát hajt végre, melynek Isten a címzettje. Két dologra azonban fel kell hívnunk a figyelmet. Először, a beszélő ezen óhajának verbálisan is hangot ad, azaz feltehetőleg azt szeretné, hogy a jelen lévő emberek is tudomást szerezzenek róla. Másodszor, a kontextusok többségében a beszélő nem közvetlenül szólítja meg Istent. Így a kérdéses beszédaktusok értelmezése nem egyszerű: vajon Istenhez, vagy pedig a jelen lévő emberekhez szólnak? A vizsgált beszédaktusok illokúciós erejének megállapítása is számos kérdést vet fel, amelyeket a következő pontban tárgyalunk.

5. Az illokúciós erőről

Mai szemmel igen nehéz megítélni, hogy pontosan milyen szándékok köthetőek az itt vizsgált, Isten tetszésére apelláló megnyilatkozásokhoz. A *plaire* igével alkotott szerkezet ezen használati mindenestre kétféle beszédaktus-típussal is összefüggésbe hozhatóak, mégpedig az expresszívakkal és a direktívákkal. Az expresszívák illokúciós lényege egyszerűen a beszédaktus őszinteségi feltételének a kifejezése. Az olyan expresszívákat, amelyek esetében a beszélő által kifejezett érzelem a vágy, akarat, már csak egy lépés választja el a direktíváktól. A direktívák őszinteségi feltétele ugyanis éppen a vágy. A különbség az, hogy a direktíva illokúciós lényege rávenni a hallgatót, hogy a proposíciós tartalomnak megfelelően alakítsa viselkedését.

A expresszívaktól a direktívákig vezető lépés tehát az, hogy a vágy a hallgató egy cselekedetére irányuljon, azaz hogy annak megvalósulásában a beszélő a hallgatótól is valamiféle szerepet várjon el.

Természetesen az illokúciós erő megítélésekor lehetetlen kizárni a szubjektivitást. A korabeli hitrendszerről és világképről való tudásunkra alapozva azonban feltételezhetjük, hogy a (10)-beli részlet első megnyilatkozása nem csak szóvirág: a beszélő komolyan hisz abban, hogy Isten ilyen módon is egyengeti népük útját. Ami a másodikat illeti, nem tekinthetünk el attól, hogy egyrészt Berenguer Girart megnyilatkozását a királyhoz irányítja, másrészt, hogy Istenhez irányított óhaját a király és a hallgatóság számára is hallhatóvá teszi. Mivel Istennek erre a verbilizációra nincsen szüksége, a hallható megnyilatkozást szükségképpen a jelen lévő emberek közötti interakció részeként kell értelmeznünk. Ez a megnyilatkozás ezért véleményem szerint kétféleképpen is besorolható: amellet, hogy (i) értelmezhető direktívaként, amelynek értelmében a beszélő jóváhagyást kér Istentől a dolgok jó alakulásához, (ii) értelmezhető expresszívaként is, amelynek értelmében a beszélő pusztán kifejezi egy kívánságát, vágyát. A kettő nem zárja ki egymást. Az (i) értelmezés esetén az engedélykérő direktívák típusába sorolhatnánk be. Fentebb, a 4.1.1. pontban már jellemeztük ennek a használatnak az emberi címzett felé irányuló típusát, amikor is a beszélő saját cselekedetéhez kér jóváhagyást egy hierarchiában magasabban álló személytől. Ez a használat Istenhez mint a hierarchia legmagasabb helyén álló személyhez irányítva is elképzelhető.

Hogy a (ii), az expresszívaként való besorolás sem hagyható el az elemzésből, arra érvként szolgál nemcsak a nyelvtani forma (a névmás egyes szám harmadik személyű), hanem pl. a következő (11) részlet is, amelyben a beszélő egy korábbi latin idézet fordításához használja a szerkezetet. Simó Salvador, Barcelona püspöke 1442. október 19-ei parlamenti beszédében arról beszél, hogy mi a gonoszok szerepe a világban. A beszélő kifejti, hogy Szent Ágoston szerint az, hogy vagy megjavuljanak, vagy hogy általuk a jók próbára tétethessenek, „gyakorolhassanak”. A püspök Szent Ágostontól idéz egy szövegrészt („*Utinam ergo qui nos modo exerceantur et nobiscum exerceantur*”), majd a következőképpen fordítja katalánra az idézetet:

(11) (Parl 189, 20)

Plácia a Déu **que** aquests se convertescan e ab nosaltres sien exercitats.”

Hec Augustinus.

‘**Tessék** Istennek, **hogy** ők megtérjenek és velünk együtt tétessenek próbára.’

A korabeli nyelvhasználó intuíciójáról árulkodik, hogy a „tessék Istennek” fordulatot alkalmasnak véli a latin *utinam* 'bárcsak, vajha' kifejezés által közvetített jelentés kifejezésére a katalánban.

Grammatikai jellemzői miatt is érdekes a következő megnyilatkozás, amelyet a szaracén admirális intéz az embereihez csata előtt. Harcedzett ember, aki jól ismeri az aragón katonák elszántságát:

(12) (Munt I 47)

E plagués a Déu que jo els fos lluny cent milles, mas pus així és, jo em coman a Déu e a Mahomet.

'**Tessék Istennek (tkp. bárcsak tetszene Istennek)**, hogy száz mérföld-re lehessenek tőlük, de ha már így van, Istennek és Mohamednek ajánlom magamat.'

A (12) megnyilatkozásban az expresszív értelmzés valószínűsíthető több szempontból is. Egyrészt a beszélő egy, a saját jelen állapotával ellentétes állapotra kéri Isten tetszését, a rákövetkező megnyilatkozással azonban egyértelművé teszi, hogy pusztán egy óhajtatást fejezett ki, és nem várja Istentől a kívánt állapot létrejöttét, hanem beletörődik a jelenlegibe, azaz nem direktíváról van szó. Másrészt, ebben a szöveggörnyezetben a múlt idejű igeidő- és módhasználat is jelzi, hogy expresszíváról van szó. A *plagués* forma a *plaire* 'tetszik' ige múlt idejű kötőmódú alakja, amely feltételes vagy óhajító mondatokban is előfordul.¹⁰ A *plaire* ige korpuszban talált 102 kötőmódú alakjából 28 esetben jelenik meg a múlt idejű alak (vö. 1. táblázat), ebből azonban 24-et a múlt idejű szöveggörnyezet indokol (l. pl. fentebb, a (2) példában). A maradék 4 múlt idejű forma mindegyike a jelen tanulmány fő tárgyát képező, Istenre hivatkozó használat esetében jelenik meg. Kontextusuk a (12)-ben látható előforduláséhoz hasonló, és expresszívaként értelmezhetőek.

További érv amellet, hogy nem elemezhetjük e megnyilatkozásokat pusztán Istenhez szóló kérésként, az, hogy a diskurzus bizonyos pontjain jelennek meg, és annak felépítésében meghatározott szerepet töltenek be. A szerkezet többek között gyakran jelenik meg a diskurzus végén, amikor is az egyik fél befejezi az interakciót, egyfajta „értékelő lezárást” adva az elhangzottakról. Tekintsük a következő (13) példát, amelyben a király, miután megegyezésre jutott az urakkal a teendőkről, és az urak megígérték, hogy úgy lesz, ahogy megbeszélték, így zárja a párbeszédet:

(13) (Munt I 213)

Dix lo senyor rei: – Així **plàcia** a nostre senyor Déus **que** es faça.

'Azt mondta a király: – **Úgy tessék** a mi urunknak Istenünknek, **hogy** így tegyünk.'¹¹

Erről a megnyilatkozásról egyszerre mondható el, hogy a beszélő egy kívánságát fejezi ki, ilyen értelemben expresszíváról van szó. De vajon ki tudná megmondani, hogy kívánságának megvalósításában szerepet szán-e valakinek, és ha igen, kinek? Csupán Istennek? Vagy a jelenlévőknek is, akiknek az interakció záró pontján kinyilatkoztatott jóváhagyása által kívánja tudtára adni, hogy a korábban megbeszéltek értelmében kell cselekedniük? Azt gondolom, hogy a megnyilatkozás ezen funkciói a valós nyelvhasználatban nehezen választhatóak el egymástól, és az illokúciós erő nem állapítható meg minden kétséget kizáró biztonsággal. Hasonló kontextusokban és használatokban a jelentésében hasonló *voler* 'akar' igével alkotott szerkezet is megjelenhet, ahogyan a (14) levélrészlet mutatja.

¹⁰ A tanulmány egyik anonim lektorának köszönöm e megfigyelést, miszerint a (12) példában az expresszívaként való értelmezésnek a kontextuális érveken kívül grammatikai okai is lehetnek: „a *plaire* ige *plagués* alakja ugyanis az imperfektív múlt idő kötőmódjában jelenik meg, mely a középkori katalánban feltételes vagy óhajító mondatokban szokott előfordulni; (...) az igeidő- és -módhasználat már önmagában is jelzi, hogy óhajról, nem pedig felszólításról vagy kérésről van szó, vagyis a grammatika és szöveggörnyezet együttes elemzése vezethet el a megfelelő értelmezéshez”.

¹¹ a katalán szerkezet személytelen: 'hogy így legyen cselekedve'

(14) (EpC2or 143)

Lo senyor en Vallcanera ha dit que vostra muller és prenyada, de que us diem que ens en som molt alegrats. **Nostre Senyor** la guard e la **vulla deslliurar** sana e salva així com tots desitjam, amén.

'Vallcanera úr mondta, hogy a feleséged terhes, amiről elmondhatjuk, hogy nagyon örülünk neki. **A Mi Urunk** óvja őt, és szüléskor **akarja őt megtartani (tkp. tartsa meg őt)** épségben és egészségben, ahogyan azt mindannyian kívánjuk, ámen.'

Negatívabb értékeléssel találkozunk az interakció záró részében a következő (15) szövegrész esetében. A szövegrészlet előzménye, hogy a király követet küld a pápához, akinek pontosan azt és úgy kell mondania, amit és ahogy a király parancsolta: segítséget kér a kereszties háborúhoz, de a pápa nem hajlandó támogatást adni. A követ a király által parancsolt szavakkal búcsúzik, majd közvetlen ezután útra kel:

(15) (Munt I 93)

– Pare sant, jo me'n vaig ab cruel resposta que m'havets feta. **Plàcia a nostre senyor ver Déus que** si per la vostra resposta vén mal a la crestiandat, **que** tot sia sobre l'arma vostra e de tots aquells qui us han consentit ne consellada aquesta resposta.

'– Szentatyám, kegyetlen válasszal kelek útra, amelyet adtál. **Úgy tessék a mi urunknak igaz Istenünknek, hogy** ha válaszod miatt a kereszténységet kár éri, az mind a te lelkeken száradjon, és azokén, akik jóváhagyták és tanácsolták neked e választ.'

A megnyilatkozásban a beszélő egy kívánságát fejezi ki, melynek megvalósulására Isten tetszését kéri. A megnyilatkozást azonban az adott kontextusban úgy értelmezzük, mint amely a pápához szól, amint a második személyű névmási alakok is mutatják. Azt, hogy a követ pusztán lelkiállapotáról ad hírt a pápának (expresszív), vagy pedig valamilyen reakciót is szeretne ezáltal kiváltani, lehetetlen teljes bizonyossággal eldönteni.

E lezáró funkciót a parlamenti diskurzusokban is megfigyelhetjük, így pl. III. Péter 1370. március 9-én, a tarragonai parlamenti gyűlésen elmondott beszéde végén. A király beszédét egy bibliai idézettel zárja, amely arról szól, hogy ha a ház ura tudná, mikor jön a tolvaj, virrasztana, majd arra biztatja a jelenlévőket, hogy nekik is ébernek kell lenniük az ország ügyeiben:

(16) (Parl 51, 18)

Per que **plàcia a nostre Senyor que** nós siam així vetlans en les obres que havem a fer de nostre regiment, e vosaltres en ço que n'havets a obeir, que, mitgençant la sua misericòrdia, obtengam deçà la sua gràcia e, finalment, allà la sua glòria. Amén.

'Ezért hát **tessék a mi Urunknak, hogy** mi is hasonlóképpen éberek legyünk tetteinkben, amelyeket nekünk uralkodásunk során, nektek pedig engedelmeskedve, meg kell tennünk, hogy az ő irtalma által elnyerjük kegyelmét e földön, és végül, odaát a dicsőségét. Ámen.'

A (16) példa mutatja, hogy a szerkezet használata retorikai fogásokra is alkalmas: anélkül persze, hogy kétségbe vonnánk a király Istenhez címzett óhajlásának

őszinteségét, felmerülhet bennünk, hogy a megnyilatkozás esetleg intésül is szolgál a parlament résztvevőihöz. Hasonló záró gondolat jelenik meg egy későbbi parlamenti beszédben is, amelyet I. Márton mondott az 1406. január 26-ai gyűlésen:

(17) (Parl 72, 12)

E **plàcia** a nostre senyor Déu **que** ell nos dó tanta de gràcia que us puixam regir per tal forma que sia servir e glòria sua e benefici de vosaltres, en guisa que deçà merescam la sua gràcia e dellà la sua glòria. Amén.
'és **tessék** a mi urunknak Istenünknek, **hogy** adjon nekünk annyi kegyelmet, hogy oly módon kormányozhassunk titeket, hogy az ő dicsőségére és a ti hasznokra váljék, olyképp, hogy ideát elnyerjük kegyelmét, odaát pedig dicsőségét. Amén.'

Az ilyen záró gondolatok igen gyakoriak a parlamenti beszédekben, amikor is az uralkodó kifejti, hogy egyszerre Isten segítségével és akaratával összhangban, valamint a nép javára szeretne uralkodni. Elterjedtségük alapján megkockáztatható, hogy tartalmilag üres formulaként, a beszéd lezárásának konvencionális módjaitól kell értékelnünk őket, mint egy, a műfajra jellemző sajátosságot. Lehetetlen azonban teljes bizonyossággal megállapítani a beszélői szándékokat. E megnyilatkozásban a beszélő Isten tetszését kéri valamely általa kívánatosnak tartott állapot bekövetkeztére, ugyanakkor azt a jelenlévőkhöz is irányítja, hiszen a hozzájuk intézett beszéd egyfajta konvencionális lezárásának is tekinthető. Ezért úgy elemezhetjük e nyelvi megformálásokat, mint amelyek egyszerre irányulnak Isten és a jelenlévők felé. Egy ilyen elemzés jól leírható egy olyan megközelítésben, amely feltételezi a laterális beszédaktusok jelenlétét a nyelvi interakciókban.

Clark és Carlson (1982) klasszikus munkájukban bevezetik az informáló beszédaktusok (*informative speech acts*) fogalmát. Amellett érvelnek, hogy a verbális interakciók kontextusában különbséget kell tennünk a címzett és a többi résztvevő között. A szerzők szerint minden egyes beszédaktus végrehajtásakor a beszélő egyúttal egy informáló beszédaktust is végrehajt, amely által informálja mind a címzettet, mind a többi résztvevőt a címzettnek szóló illokúciós aktus végrehajtásáról. Sőt, minden egyes beszédaktust a hozzá kapcsolódó informáló beszédaktus segítségével hajtunk végre (Clark–Carlson 1982: 333). A szerzők különbséget tesznek lineáris és laterális indirekt beszédaktusok között. Előbbiek a hagyományos értelemben vett közvetett beszédaktusok, melyekben a közvetlen és a közvetett illokúciós aktus címzettje azonos. Az utóbbiak többrésztvevős diskurzusokban fordulnak elő, és esetükben a közvetlen és a közvetett illokúciós aktus címzettje eltér, így ezek problémát jelentenek a klasszikus beszédaktus-elmélet számára. Ebben az elméleti keretben többféleképpen is elemezhetjük a jelen tanulmány tárgyát képező beszédaktusokat, és a következő elemzési lehetőségekről adhatunk számot:

- (i) Amennyiben a megnyilatkozást direktívaként elemezzük: úgy véljük, hogy a beszélő Istentől vagy a jelenlévőktől vár segítséget egy vágyott tényállás megvalósulásában
  - (a) tekinthetjük olyan kérésnek, amelyet a beszélő egy informáló beszédaktus által hajt végre, a kérés címzettje Isten;
  - (b) laterális közvetettségről is szó lehet: a kérést ez esetben is egy informáló beszédaktus által hajtja végre a beszélő, de szándéka szerint a címzett ez

- esetben csak látszólag Isten, valójában a nyelvi interakcióban részt vevő másik emberi személy;
- (c) de lehet olyan lineáris közvetett direktíva is, amelyet egy expresszív által hajt végre a beszélő, a címzettje akár Isten, akár a többi résztvevő is lehet.
- (ii) Amennyiben a megnyilatkozást expresszívaként elemezzük: azaz úgy véljük, hogy a beszélő csupán egy vágyát juttatja kifejezésre
- (a) a címzett lehet Isten, a résztvevők egy informáló beszédaktus által értesülnek az expresszív végrehajtásáról;
- (b) mivel a beszélő Istenhez szóló kívánságának verbálisan is hangot ad, feltehetőleg azt szeretné, ha a többiek tudomást szereznének róla, ezért elemezhetjük úgy is, mint amelynek a jelen lévő emberek a címzettjei.

Összefoglalóan tehát, a fő kérdés az, hogy a fenti megnyilatkozások esetében ki a hallgató és ki a címzett, és hogy vajon szó van-e akár lineáris, akár laterális indirektségről (vö. Clark–Carlson 1982: 336).

Végül meg kell jegyeznünk, hogy a *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakját tartalmazó megnyilatkozások egy kis csoportja egyes szám második személyben, közvetlenül szól Istenhez. Ez a közvetlen megszólítás azonban egyetlen szövegre korlátozódik (Muntaner *Krónikája*), így felmerülhet, hogy az egyéni elbeszélői stílusnak tudható be. Talán Muntaner így akart nagyobb kifejező erőt kölcsönözni az elbeszélésnek? E használat előfordulása azonban mégis mutatja, hogy igenis számításba kell vennünk az Istenhez címzett direktív beszédaktus lehetőségét is, a kérdéses megnyilatkozásokat nem elemezhetjük mindig expresszívaként. Tekintsük a következő példát:

- (18) (Munt I 196)
 – Sènyer ver Déus, **plàcia't que** no em desempars, ans l'ajuda vostra sia ab mi e ab mes gents.
 '– Uram igaz Istenem, **tessék neked, hogy** ne hagyj el engem, hanem a te segítségéd legyen velem és népemmel.'

Az is előfordul, hogy bár a nyelvi megformálás szerint a megnyilatkozás nem Istenhez szól, a beszélő testbeszéde ennek ellentmondani látszik, és az Istenhez való közvetlen odafordulásra utal, ahogyan a következő (19) példában.

- (19) (Jau 519)
 E levà les mans a nostre Senyor e dix: „Jo graesch a Déu quan aquí comanen a mi la paraula; e **plàcia a Déu que** jo la pusca dir en tal manera que sia a honor del rey e a bé de l'infant”.
 'És kezeit az Úrhoz emelte, és azt mondta: „Köszönöm Istennek, hogy szólhatok. És **tessék Istennek, hogy** úgy szólhassak, hogy az a király tiszteletére és az infáns javára váljék.”'

Vajon hogyan értelmezhetjük e testbeszédet? Vajon a beszélő kijelöli általa megnyilatkozása címzettjét, vagy csupán még nagyobb nyomatékot szeretne kölcsönözni mondandójának, óhaja komolyságát szeretné hangsúlyozni általa?

Mindenesetre a közvetlenül Istennek címzett kérések kontextusai hasonlóak a harmadik személyű megnyilatkozásokéihoz: a diskurzus olyan pontján jelennek meg, ahol a beszélő egy adott témával kapcsolatban saját értékelését, vágyát fejezi ki, és vagy Isten segítségét, áldását kéri a szóban forgó dologra, vagy Isten haragját, bosszúját. Ez a gondolat átvezet a szubjektifikáció témaköréhez.

6. Szubjektifikáció

A fentebb elemzett, a diskurzus záró pontján megjelenő megnyilatkozások esetében (vö. (13)–(17) példák) a beszélő a megelőző nyelvi interakcióra vonatkozó szubjektív értékelését fejezi ki. Ilyen értelemben a „lezáró értékelés” funkciója közel áll ahhoz a használathoz, amikor a beszélő szubjektív érzéseket, fogadkozást, esetleg felháborodást fejez ki valamely tartalommal kapcsolatban, amelyet alább mutatunk be. Azt a folyamatot, amikor egy nyelvi forma képessé válik arra, hogy a beszélő attitűdjét, szubjektív nézőpontját fejezze ki, szubjektifikációnak nevezik. A szubjektifikáció fogalmát a traugotti (1989; 2010) értelemben használom, amely a szubjektivitás fogalmát egy morféma, szó, frázis vagy konstrukció jelentéséhez kapcsolja.¹² A másik fő elképzelés Langacker nevéhez fűződik (Langacker 2006). A szubjektifikáció e két eltérő nézőpontját és ahhoz kapcsolódó tanulmányokat mutat be a következő két gyűjteményes kötet: Athanasiadou et al. (2006) a langackeri megközelítést, Cuyckens et al. (2010a) pedig a traugotti megközelítést illetően.¹³ A szubjektifikációra vonatkozó korai kutatásait követően (Traugott 1982), Traugott (1989: 34–35) mutatja be részletesebben a folyamatot, ahhoz három fő jelentésváltozási tendenciát kapcsolva. Ezek közül számunkra a harmadik a releváns: ennek értelmében a jelentések hajlamosak egyre inkább a beszélőnek a szóban forgó propozícióval kapcsolatos szubjektív hitrendszerét, attitűdjét kifejezni.

Példaként tekintsük az alábbi (20) előfordulást. A kérdéses szöveghelyen a jó barcelonai gróf legendáját beszéli el a krónikás. A legenda szerint a jó barcelonai gróf mentette meg a német császár feleségének életét, amikor is elment harcolni a tisztességéért. A császárnét ugyanis házasságtöréssel vádolták, már halálát is kilátásba helyezték. Az alábbi szövegrészben a gróf a lovagokkal beszélget, akik hűledeznek, hogy csak egyetlen társsal akar útra kelni és felajánlják, hogy akár ötszázan vagy ezren is elmennek vele. A gróf azonban így válaszol:

(20) (Desc II 49,25)

– **No plàcia a Déu** – dix lo chomte –, que ja ab mi no irà mas •I• companyó e •X• escuders qui •m• servesquen;

’– **Ne tessék Istennek (tkp. ’szó sem lehet róla’)** – mondta a gróf –, nem megy velem több, csak egyetlen társ és a szolgálatomra tíz fegyverhordozó.’

Hasonló jelentésárnyalat kifejezése az ’akar’ igével alkotott szerkezettel is lehetséges.

(21) (Munt I 127)

E llavors l’almirall féu una cosa que li dec més ésser notada a follia que a

¹² E felfogás még részletesebb kifejtéséhez l. Traugott és Dasher (2004 [2002]).

¹³ Míg a szubjektivitás szinkrón jelenség, a *szubjektifikáció* elnevezés a diakrón folyamatra utal. A szubjektivitás fogalmához l. Cuyckens et al. (2010b).

seny: que dix que **ja Déus no volgués que** ell los ferís dorment, que ans volia que tocassen totes les galees les trompes e les nàcares, e que es despertassen, e que els lleixaria aparellar; que no volia que null hom li pogués dir que no els hagra vençuts si dorment no els hagués trobats. 'És akkor az admirális olyat tett, ami inkább örülségnek, mintsem a józan észnek tudható be: hogy azt mondta, hogy **ne akarja Isten** (tkp. '**szó sem lehet róla**'), **hogy** álmukban csapjon le rájuk (ti. az ellenségre), hanem inkább azt akarja (ti. az admirális), hogy minden hajó fújja meg a kürtöket és szólaltassa meg a dobokat, és ébredjenek fel, és hogy hagyni fogja őket felkészülni; mert nem akarja, hogy bárki is azt mondhassa neki, hogy ha nem alva találja, nem győzte volna le őket.'

A fenti két példa már nemigen elemezhető direktívaként: mindkét esetben a beszélő egy saját cselekvéséről van szó, melyre nézve szabadon döntést hozhat. A *plaire*-szerkezet tagadó verziójának használatával a beszélő tehát nem direktívát hajt végre, hanem szubjektív viszonyulását fejezi ki egy, a kontextusban jelen lévő tartalomhoz: elképzelhetetlenek vagy felháborítónak tartja, és elutasítja az adott tényállás lehetőségességének a gondolatát. A következő kontextusban szintén felháborodását fejezi ki a beszélő egy, a kontextusban előzetesen felmerült állítással kapcsolatban. A király felveti a kérdést, hogy vajon a jelen lévő emberek rosszat akarnak-e az aragón királynak, mire ők így felelnek:

(22) (Munt I 132)

E ells resposeren: – Mal? **Ja Déus no ho vulla!** Ans li volem més de bé que a senyor que sia e'l món, crestià ne moro.
'És így válaszoltak: – Rosszat? **Isten ne akarja (tkp. 'szó sincs róla, dehogyis')**! Mi jobbat akarunk neki, mint bármilyen más úrnak a világon, legyen akár keresztény vagy mór.'

A (22) megnyilatkozás esetében már kizárható, hogy a beszélők Isten felé irányuló kéréséről lenne szó. Ez a megnyilatkozás abban is eltér az előzőektől, hogy itt már nem egy jövőbeli időponthoz köthető, hanem egy jelenlegi tényállásról van szó, amelyre nézve a beszélők maguk tisztában vannak vele, hogy igaz-e vagy sem.

Végül, tekintsük az alábbi (23) szövegrészt, ahol szintén valószínűtlen, hogy a beszédaktus direktíva, melynek címzettje Isten, hiszen a szerkezet alárendelt tagmondatban szerepel, az előtte szereplő határozó (*en tal bona ventura que* 'sikeresen, szerencsésen') kifejtéseként.

(23) (Munt I 116)

E lo noble En Roger de Lória gità's en terra e besà los peus al senyor rei, e puis les mans, e pres la verga de l'almirallat, en tal bona ventura que **plàcia a nostre senyor Déus que** a tots los oficials que el senyor rei comanarà sos oficis, que així bé los li aministren con lo dit noble féu;
'És a nemes, Roger de Lória levetette magát a földre, és megcsókolta a király lábát, majd a kezét, és kézbe vette a tengerügyi pálcát, olyan sikeresen, hogy **tessék a mi urunknak Istenünknek, hogy** minden hivatalnok, akit a király hivatalába kinevez, ilyen jól lássa el feladatát, ahogyan az említett nemes tette.'

A fenti (23) szövegrész azért is érdekes, mert benne mintegy a szöveg későbbi befogadójához „szól ki” a krónikás. A szerkezet funkciója láthatólag itt is a szöveg létrehozója saját szubjektív nézőpontjának a kifejtése, valamint egyfajta nyomatékosítás.

Amint a fenti példák mutatják, az Isten tetszésére, akarására utaló szerkezet egy adott használatban önálló fejlődési útra lépett, konvencionális kifejezéssé vált, és szubjektifikáción ment keresztül.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy az Isten tetszésére utaló megnyilatkozás az interakció bizonyos pontjain volt hajlamos megjelenni, és kitüntetett szerepet játszott annak felépítésében és az érvelésben. Illokúciós erejét tekintve expresszívaként és direktívaként is elemezhető, ez nem mindig egyértelmű. A szerkezet, elsősorban tagadó formájában, szubjektifikáción ment keresztül, azaz alkalmassá vált arra, hogy a diskurzus egyes pontjain a beszélő nézőpontját, értékelését fejeze ki egy szóban forgó tartalommal kapcsolatban.

7. Beszédaktusigék a vizsgált szerkezet kontextusában és a beszédaktus illokúciós értéke

7.1. Elméleti kérdések

A diakrón beszédaktus-kutatás számos módszertani problémát vet fel. Ezek közül néhányat Taavitsainen és Jucker (2007) is bemutat, akik két fő módszert említenek a beszédaktusok történeti szempontú kutatására. Ők maguk a beszédaktusigék alapján dolgoznak, amikor a verbális agresszióhoz kötődő beszédaktusokat vizsgálják az angol nyelv korábbi szakaszaiban: szótárak alapján előzetesen összegyűjtött beszédaktusigék disztribúcióját vizsgálják nagy korpuszon. Természetesen ez a módszer nem vezet el a verbális agresszió összes példájának a felfedezéséhez a korpuszban. Taavitsainen és Jucker (2007: 108) szerint, bár a beszédaktusigék nem nyújtanak közvetlen hozzáférést a végrehajtott illokúciós aktusokhoz, egy ilyen kutatás adhat egy etnográfiai képet arról, hogy a beszélőközösség hogyan érzékeli a beszédaktusokat, és melyeket tartja megnevezésre érdemesnek. Az igéket szemantikai mezőkbe sorolják, a beszédaktusokat pedig pragmatikai térbe, és a szomszédos beszédaktusokat együttesen vizsgálják. A másik módszert alkalmazza Kohnen (2007), amikor egy adott beszédaktus-típus összes megvalósulását megpróbálja megtalálni a korpuszban, beleértve az ún. rejtett megvalósulásokat is (*hidden manifestations*, l. Kohnen (2007)), ami csak kézi kereséssel lehetséges.

Kutatásomban a beszédaktusigék némiképp eltérő szerepet töltenek be. A vizsgálat részben a formától a funkcióig halad (vö. Jucker 1994; Jacobs–Jucker 1995), ugyanis egy adott igét tartalmazó szerkezetet vizsgálok. A beszédaktusigék vizsgálata számomra csupán kiegészítő információforrás e kutatásban, amikor e szerkezetek funkcióit igyekszem megállapítani. Így a beszédaktusigék nem előre meghatározott halmazával dolgozok, és ez a módszer mindenképpen kézi keresést igényel. Nemcsak azért, mert a korabeli szövegek nem követtek egy adott helyesírási normát, így a vizsgált szerkezet is számos írásmóddal felbukkanhat, hanem azért is, mert a beszédaktusigék a szerkezet tágabb kontextusában is felbukkanhatnak, ami akár több bekezdésnyi szöveget is jelenthet.

Amint már Searle (1991 [1969]: 47) is megállapította, „egy és ugyanaz a megnyilatkozási aktus igen sokféle eltérő szándékkal hajtható végre, igen fontos, hogy felismerjük: egy és ugyanaz a megnyilatkozás több, más és más illokúciós aktus teljesítésével lehet egyenértékű. Elképzelhető, hogy több különböző, egymással nem rokon értelmű illokúciós igével is pontosan jellemezhetünk egy megnyilatkozást.” Hogyan lehetünk akkor képesek megállapítani egy megnyilatkozás illokúciós értékét, különösen a történeti kutatásban? Azt gondolhatnánk, hogy a beszédaktus illokúciós értékének megállapításakor elsődleges forrásaink lehetnek a megnyilatkozásban vagy annak környezetében szereplő, beszédaktusokat megnevező igék. A kérdés azonban nem ennyire egyszerű. Bár az esetenként a korpuszban – akár leíró, akár performatív használatban – szereplő beszédaktusigék nyújthatnak némi támpontot, esetenként félrevezetőek is lehetnek. A beszédaktusok és a beszédaktusigék közötti kapcsolatról, valamint a beszédaktusigék mint információforrások használhatóságáról l. Nagy C. (2011).

A beszédaktusigéknek még performatív használatban való előfordulása esetén sem feltételezhetjük, hogy az ige minden esetben pontosan a végrehajtott illokúciós aktust nevezi meg. Ami pedig a leíró használatot illeti, ez szintén nem teljesen megbízható forrás: csupán a végrehajtott beszédaktusról beszámoló személy intuícijáról árulkodik. Ervin-Tripp (1991 [1976]: 80–81) szerint „A közvetett beszédben használt igék a beszélés etnográfijában a naiv beszélők kategóriájára vonatkozó információ forrását képezik. A természetes nyelvi igék, melyeket a beszámolóban használunk, nem szükségszerűen a legjobb analitikus kategóriák a beszéd események osztályozására, bár plauzibilis első hipotéziseket adnak.”

A történeti szövegekben is előfordul a leíró részek kontextusában, hogy a narrátor valamely beszédaktusige használatával „címkézi” az adott interakciót, ami csupán azt árulja el nekünk, hogy ő milyen beszédaktusként értelmezi a kérdéses előfordulást. Természetesen beszédaktusigék párbeszéd esetén is előfordulhatnak a tágabb kontextusban, ott azonban gyakori, hogy a közvetlen idézetet csupán a lokúcióra utaló igével vezeti be az elbeszélő („mondta”, „válaszolta”, „így szólt stb.”).

A leíró használat esetében további kérdéseket vet fel, hogy maga a közvetett idézetként szereplő nyelvi forma vajon szó szerint megfelel-e az eredeti megnyilatkozás megformálásának. A leíró használat vizsgálatokor figyelembe kell vennünk, hogy nem a ténylegesen elhangzott mondatokra emlékezünk, hanem a diskurzus mint egész tartalmára. Az illokúciós aktus felidézésekor már a leíró egyén értelmezése szerepel, amelynek kialakításakor a megnyilatkozás eredeti kontextusát, formai jegeit stb. is feltehetőleg figyelembe vette. Igen hasznos elméleti keretként szolgál van Dijk (1977) elképzelése a diskurzusok pragmatikai makro-struktúrájáról. A szerző az illokúciós erő és a beszédaktus fogalmát nem egyetlen megnyilatkozáshoz köti, szerte az a diskurzus nagyobb egységeire is alkalmazható, hiszen globális értelemben egy beszédaktust több mondattal is végrehajthatunk, amit ő makro-beszédaktusnak nevez el. A szerző szerint kognitív szempontból a szövegfeldolgozás összetett folyamatában feltételeznünk kell egy makro-szintet, hiszen egy átlagember képtelen visszaemlékezni a konkrét mondatokra: a sokrétű információt kezelhető méretű struktúrákba rendezzük. A funkcionálisan összefüggő beszédaktusok nagyobb egységekbe rendeződnek, amelyeket egy egységként értelmezünk. Az egyes mondatok és beszédaktusok makro-struktúrákba szerveződnek, amelyben a vizsgált szerkezet csupán az egyik nyelvi eszköz a direktíva végrehajtásához.

Amennyiben azt szeretnénk megállapítani, hogy az adott korszakban mely szerkezetek voltak alkalmasak direktívák végrehajtására, érdemes összehasonlítani a leíró és a performatív használatban szereplő nyelvi eszközöket. Hiszen leírhatjuk egy beszédaktus végrehajtását például a *Megkért, hogy vigyem a bőröndjét* megfogalmazással, de az furcsa lenne (legalábbis a szituációk többségében), ha pusztán így fordulnánk valakihez: *Vidd a bőröndömet!* Előfordulhat, hogy egy-egy mondatlall is végrehajtható a kérés (*Kérlek, vidd a bőröndömet*), de a legtöbb esetben az udvariassági szempontoknak is meg kell felelni (vö. Szili 2002). A leíró használatban álló beszédaktusigék értelmezésekor ezért nemcsak a leírásban ténylegesen szereplő részeket értjük oda, hanem kiegészítjük azt a világtudásunkból: ennek megfelelően a *megkérte* leírást úgy értelmezzük, hogy 'a kérést a kontextusban elvárható módon végrehajtotta', és mozgósítjuk pragmatikai tudásunkat, amely alapján egy valószínű lezajlási módot rekonstruálunk. Így pl. a *Megkért, hogy legyen szíves bevásárolni neki* leírás esetén az eredeti megnyilatkozás sokféle lehet: *Legyél szíves bevásárolni nekem* vagy *Légy szíves, vásárolj be nekem*, vagy akár: *Legyél már olyan kedves, és vásároljál be nekem, légy szíves*. Természetesen mindezekről a beszédaktusokról a *Megkért, hogy vásároljak be neki* vagy *Kedvesen megkért, hogy vásároljak be neki* formákkal is megfelelően beszámolhatunk. Mindenesetre valamiféle pragmatikai megfelelést feltételezhetünk az eredeti megnyilatkozás és a beszámolóban előforduló megnyilatkozás között: ha például az eredeti direktíva volt, akkor az a forma, ahogyan beszámolnak róla, szintén alkalmas kell hogy legyen direktíva végrehajtására. Azt is feltételezhetjük, hogy ha a kifejezett proposíciós tartalomhoz képest valami többlet is megjelenik (esetünkben pl. a *legyek szíves kifejezés*), akkor feltételezhetjük, hogy az, még ha nem is szerepelt az eredeti megnyilatkozásban, de szerepelhetett volna. Bár az eredeti megnyilatkozások pontos formái rekonstrukciója lehetetlen, az adott nyelvéllapotban direktívák végrehajtására alkalmas nyelvi eszközök repertoárjára nézve ilyen módon vonhatunk le következtetéseket a leíró részek formája alapján is.

7.2. Beszédaktusigék a *plaire* ige felszólító értelmű alakjával alkotott szerkezet környezetében

A továbbiakban tekintsük a narrátor intuíciónak „nyomait”, azaz, hogy milyen beszédaktusigékkel címkézi a *plaire* ige felszólító értelmű alakját tartalmazó megnyilatkozásokat, valamint a szerkezetet tartalmazó megnyilatkozásokban performatív használatban szereplő beszédaktusigéket.

Beszédaktusigék leíró használatban:

A pregar 'kér' (11), *trameteren-lo a pregar* 'elküldetett, hogy megkérje' (1), *demanar licència* 'engedélyt kér' (1), *demanar* 'kér' (2), *suplicar* 'kérlel/könyörög' (4), *requerir* 'kér/kérelmez, igényel, követel' (1) igék,¹⁴ valamint a *tramís missatge* 'üzent', *tramès-li a dir* 'üzent' (2) kifejezések, amelyek csupán a végrehajtás módjának egy aspektusára utalnak.

¹⁴ Természetesen nemcsak igékről lehet szó: egyszer szerepel az *a precs* 'kérésére' (1) főnévi kifejezés is.

Beszédaktusigék párbeszédés részben, performatív használatban:

A *suplicar* 'kérel/könyörög' (5), *pregar* 'kér' (3) igék, valamint a *requerir* 'kér/kérelmez, igényel, követel' (3), *demanar* 'kér' (2), és *exortar* 'buzdít/int' (1) igék, amelyek azonban csak összetételben fordultak elő.

Amint fentebb már utaltunk rá, nem feltételezhető egy az egyhez megfelelés a beszédaktusige által jelzett beszédaktus és a ténylegesen végrehajtott beszédaktus illokúciós értéke között. Ezek az igék azonban jelzik a típust: direktívákról van szó. Ahhoz, hogy valamiféle információt kinyerjünk ezekből az adatokból, figyelembe kell vennünk az előfordulások bővebb kontextusát is. Ezen nemcsak a szövegkörnyezet értendő, amelybe a kérés tartalma is beletartozik, hanem egyéb tényezők is: a beszélő és a címzett közötti viszony, a kérés „súlyára” vonatkozó enciklopédikus információk, a szöveg műfaja stb. Az előfordulásokat csak egymáshoz viszonyítva lehet értelmezni, figyelembe véve az igék megoszlását. Még teljesebb képet kaphatunk, ha azt is figyelembe vesszük, hogy egyéb, direktívák végrehajtására alkalmas szerkezetek közelében mely igék fordulnak elő, és milyen a különböző igék megoszlása a különböző nyelvi szerkezetek környezetében.

Amint látható, a legtöbb előfordulással a semleges, általános használatú *pregar* 'kér' szerepel, amely megmutatja, hogy a kérdéses előfordulások direktívák. A nagyobb mértékű tiszteletadásra, nem szimmetrikus hierarchiaviszonyra utaló *suplicar* 'kérel/könyörög' fordul még elő jelentősebb számban. Így gondolhatnánk, hogy a szerkezet kiemelten udvarias. Ennek ellentmondó ige is előfordul azonban: egyszer megjelenik a *requerir* 'kér/kérelmez, követel, igényel, elvár' ige is. Ha azonban megnézzük a kontextust, azt látjuk, hogy apja halála után, a végrendelet felolvasása után „követelik” a királytól, hogy vegye át birodalmát. Tehát az érdekek figyelembevételével már nem is tűnik annyira udvariatlannak ez a használat. Ez a példa jól mutatja, hogy az illokúciós érték megállapításához a kérés tartalmát, súlyát és a résztvevők érdekeit is meg kell vizsgálnunk. Mindezen megfontolások alapján elgondolkodtató, hogy pusztán a beszédaktusigék megoszlásának kvantitatív elemzésével (vö. Taavitsainen–Jucker 2007) mennyire kapnánk reális képet az illokúciós értékről.

Azt is megállapíthatjuk, hogy nem mindegyik ige ugyanolyan mértékben alkalmas performatív használatra: a semlegesebb, többféle illokúciós érték leírására alkalmas igék gyakrabban jelennek meg performatív használatban, a specifikusabbak azonban inkább csak mellérendelő szerkezetekben fordulnak elő, műfajhoz kötötten, konvencionális formulaként. Így jelenhet meg a performatív használatú *suplicar* 'kérel/könyörög' ige túlsúlyban, 5 előfordulással, ebből kettőször összetételben, nyomatékosító hatással. Ez az alázatos hangvételű beszédaktusige kizárólag a parlamenti beszédekben jelenik meg (1410 és 1421 közötti beszédekben), így az adott korszakra jellemző intézményesült fordulattal, megfogalmazásnak minősíthető, és a kissé „nyersebb” *exortar* 'buzdít' és *requerir* 'elvár, követel' igéket látszik enyhíteni az összetétel elején. Ez utóbbiak jelenléte azonban arra is utalhat, hogy ebben az időszakban már kevésbé számíthatott udvariasnak e fordulat, használati kontextusai kiterjedtek, ehhez azonban a kérés tartalmát is érdemes megnézni. A kérdéses előfordulásokat tartalmazó parlamenti beszédekben a kérést általában valamely hatalommal rendelkező személy hajtja végre, akinek rendelkezési joga van, tehát aki előállhat elvárással és követeléssel (pl. a király). Nem vonhatjuk le azonban ebből azt a következtetést, hogy az egyéb előfordulásokban is elvárás,

követelés kifejezésére volt használatos e fordulat. Hiszen értelmezhetjük úgy is, hogy a hatalommal bíró személy az általa végrehajtható és végrehajtott arculatfenyegető direktívák enyhítésére alkalmazza ezt az udvarias fordulatot. Ez arra is rávilágít, hogy különbséget kell tennünk aközött, hogy az adott beszédaktus végrehajtása mennyire minősül udvariasnak, és aközött, hogy egy adott nyelvi forma mennyire nevezhető udvariasnak. Úgy tűnik, hogy udvarias formulákkal éppen az arculatfenyegetés mértékét igyekeznek csökkenteni egyes kontextusokban a beszélő. Természetesen ettől még a kérés kérés, a parancs parancs marad, és ezt a nyelvhasználók pontosan érzékelik.

Végül vizsgáljuk meg Muntaner krónikájának egyik előfordulását, amely a parlamenti beszédeken kívül az egyetlen szöveghely, ahol a sürgető értelmű *requerir* 'elvár, követel' beszédaktusige megjelenik. Érdekes, hogy a kontextus is hasonló: a király segítséget és anyagi támogatást kér hadjáratához, amelyet a kereszténység érdekében vív (a parlamenti beszédek célja is gyakran ez). E célból egy követet küld a pápához, akinek szó szerint megszabja, mit kell mondania és hogyan kell viselkednie: köszöntse a pápát és a bíborosokat, kérje meg, hogy hívja össze a konzisztóriumot, mert mondani akar valamit a király nevében, azután újból köszöntson mindenkit, majd mondja azt, amit szó szerint megszabtak neki. És ezen a ponton igen meggyőző érvelést láthatunk, amelynek része: *lo dit senyor rei vos requer de part de Déu* 'az említett király Isten nevében követeli', végül a követ beszédét a következőképp zárja:

- (24) Per què, pare sant, açò us demana e us requer, e **que us plàcia que** no ho tardets.
'Ezért, szentatya, ezt kéri és követeli tőled, és hogy **tessék neked, hogy ne késelekedj**'.

Talán a szerkezet ezt a sürgető tartalmat és az abban rejlő arculatfenyegetést hivatott enyhíteni? Mindenesetre kevés ilyen „nyers” kontextust találhatunk, a vizsgált szerkezet általában a legnagyobb udvariasságot megkövetelő beszédhelyzetekben bukkan fel.

Az illokúciós erőnek és annak megállapításához, hogy a fordulat vajon mennyire számított udvariasnak, azt is figyelembe kell vennünk, hogy ki lehetett e beszédaktus címzettje. A kép igen érdekes: a címzettek szinte kizárólagosan a társadalmi hierarchiában magasabb ranggal rendelkező személyek: a király, a pápa, az infáns, az admirális, herceg stb. Amikor a későbbi szövegekben egy-egy helyen eltérést tapasztalunk ettől, a kontextus a hangvétel megváltozására látszik utalni: egyes helyeken már szemrehányás, sürgetés is kihallatszik a szerkezetet tartalmazó megnyilatkozásból (l. Nagy C. 2018).

Taavitsainen és Jucker (2007: 114–116) szerint figyelembe kell venni a megnyilatkozás eredeti szituációját, de a szövegtípust is, amelyben annak felidézése megtörténik. Amint a szerzők felhívják a figyelmet, a kontextus figyelembevételének két szintje van: (1) először a megelőző diskurzus által kialakított kontextus az, ami dinamikusabbá teszi a nyelvhasználat leírását, (2) második körben a kommunikatív esemény szocio-kulturális természetének a figyelembevétele. A fenti elemzésemben már több ide tartozó szempontot bemutattam, de további tényezőként meg kell még említeni, hogy ahogyan egyes nyelvekben is, úgy egyazon nyelv különböző

történeti szakaszaiban is eltérő lehet a beszédaktusigék repertoárja. Az előfordulások értelmezésekor azt is figyelembe kell venni, hogy régebbi korokban ma már nem használatos beszédaktusigék is léteztek, sőt, ma is használatos beszédaktusigék a maitól eltérő jelentéssel bírhattak (vö. pl. a magyarra nézve Ilyefalvi elemzését a fenyegetésről (Ilyefalvi–Székely 2010), amely a szerző szerint a 17–18. századi magyarban kétféle illokúciós aktust is jelenthetett).

Kohnen (2007: 151, 157) hangsúlyozza, hogy annak meghatározásához, hogy egy megnyilatkozást milyen beszédaktusként értelmezzünk, figyelembe kell vennünk a predikátumokat és a tágabb kontextust is. A fenti elemzés megmutatta, hogy ez még akkor is így van, ha a kontextusban szerepel valamely beszédaktusige.

Végül, de nem utolsósorban, újból érdemesnek tartom megemlíteni, hogy a jelen tanulmányban bemutatott kutatás egy szélesebb jelenségkört felölelő projektnek csupán kis szeletét képezi, amelyben direktívák végrehajtására alkalmas szerkezeteket vizsgálok a középkori katalánban és spanyolban összehasonlító szempontból. Ez azért fontos, mert nehéz, szinte lehetetlen egy-egy szerkezet funkcióját, használati körét reálisan feltérképezni anélkül, hogy elhelyeznénk egy „pragmatikai mezőben”, azaz megmondanánk, hogy mire képes, mikor használatos és mennyire számít udvariasnak az adott szerkezet egyéb, hasonló illokúciós értékű aktusok végrehajtására alkalmas nyelvi eszközökhöz képest. Más szóval, a direktívák végrehajtására alkalmas nyelvi eszközöket együttesen, összehasonlító szempontból kell megvizsgálnunk. Az itt bemutatott szerkezeten kívül ilyenek voltak még a középkori katalánban a *pensar* 'gondol' (vö. (6) példa), a *voler* 'akar' (vö. (1), (14), (21) és (22) példák) és a *deure* 'kell' igékkel alkotott egyes szerkezetek, vagy az egyszerű felszólító mód is.

8. Összefoglalás

Jelen tanulmányban a középkori katalán *plaire* 'tetszik' ige felszólító értelmű alakjaival alkotott egyes szerkezetek használatát mutattam be. Ez azért tarthatott számot érdeklődésre, mert ellentmond a klasszikus beszédaktus-elmélet angol nyelvről tett megfigyeléseken alapuló, az indirekt direktívák végrehajtási módjairól tett általánosításának. A vizsgált szerkezetek a középkori katalánban használatosak voltak engedélykérő direktívák, később pedig indirekt direktívák végrehajtására. Az emberi címzethez irányított szerkezet esetében az engedélykérő típus lehetett a korábbi, amely a *plaire* 'tetszik' ige beszédaktusigeként való használatán alapult. A hierarchiában magasabban elhelyezkedő személy ugyanis akarata, tetszése kinyilvánítása által végrehajthatta a beleegyezés, engedélyadás beszédaktusát. A szerkezet korai használata a kért cselekvés végrehajtásának ezen az előfeltételén alapszik (vö. *plaire* feltételes tagmondatban, és a *sisplau* 'kérem' udvariassági kifejezés grammatikalizációja). A kezdetben udvarias, tiszteletteljes fordulat használata, mely szinte kizárólagosan a hierarchiában magasabban elhelyezkedő személy felé irányult, később a használat általánosulásával egyéb kontextusokra is kiterjedt, ahol a kérés már nem engedély, jóváhagyás kérése, hanem a címzett egy cselekvésére irányult. Az újabb kontextusok között már fellelhetőek nem annyira udvariasak is, ahol a szófordulat pusztán formaságként van jelen, miközben a tartalom lehet sürgető, számon kérő. A forma gyakoribbá válásával az udvariasság mértéke alábbhagyott, így új lehetséges címzettek is szóba jöhettek.

Az előfordulások egy másik csoportjában Isten, vagy valamely más isteni személy tetszését kéri a beszélő. Megállapítottuk, hogy az Istenhez irányított beszédaktus az interakció bizonyos pontjain hajlamos megjelenni és kitüntetett szerepe van annak felépítésében és az érvelésben. A '(ne) tessék Istennek' értelmű szófordulat a középkori katalánban alkalmassá vált arra, hogy a beszélő szubjektív nézőpontját, értékelését fejezze ki egy szóban forgó témával kapcsolatban, azaz *szubjektifikáción* ment keresztül.

A kutatás a történeti beszédaktus-kutatás módszertanára nézve is szolgált tanulságokkal. Megmutatta, hogy az egyazon típusú illokúciós aktus végrehajtására alkalmas, hasonló funkciójú szerkezeteket együtt érdemes vizsgálni, és hogy a beszédaktusigék jelenléte is csak így informatív. Nem biztos, hogy egy szerkezet összes funkciója, jelentése leírható ugyanazon modellben, vagy elszámolható az udvariasság körében. Hiszen egyazon szerkezet különféle kontextusokban a jelentésváltozás különféle irányába mozdulhat el (a konstrukciók szerepéről a grammatikalizációban I. Traugott (2003)). Mindezek a jelenségek azonban nem vizsgálhatóak kielégítően automatikus, kvantitatív elemzéssel, csakis kvalitatív kontextuális elemzéssel közelíthetőek meg érdemben. A beszédaktusigék önmagukban nem sok információt adnak egy szerkezet funkciójáról, alakulásáról, hanem figyelembe kell venni a következőket is: a társas kontextust, enciklopédikus információkat, a kérés tartalmát és súlyát, az adott kor kulturális közegét, és a teljes jelentésmezőt, funkcionális mezőt. Az előfordulások értelmezésekor azt is figyelembe kell venni, hogy régebbi korokban ma már nem használatos beszédaktusigék is léteztek, sőt, ma is használatos beszédaktusigék használata a maitól eltérő is lehetett. Továbbá, az interakció felépítése és benne a kérdéses megnyilatkozás helye és szerepe sem hagyható figyelmen kívül, amennyiben teljes képet akarunk kapni a vizsgált szerkezet használatáról.

A kutatás folytatásában egyéb, a vizsgált nyelvállapotban direktívák végrehajtására alkalmas szerkezeteket is bevonok a vizsgálatba, és az összehasonlító szempontot alkalmazom. Ettől azt várom, hogy a jelen tanulmányban tárgyalt *plaura* 'tetszik' igével alkotott szerkezet helye és szerepe is jobban körvonalazódik majd a direktívák végrehajtására alkalmas nyelvi eszközök halmazán belül. E lépések eredményeinek bemutatása további tanulmányok tárgyát fogja képezni a jövőben.

Köszönetnyilvánítás

A jelen tanulmányban bemutatott kutatást az MTA–DE–SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport támogatta. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Németh T. Enikőnek, az írás két anonim lektorának, valamint a 2018. április 27-i *Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban* című szegedi konferencia közönségének a tanulmány tartalmához fűzött gondolatébresztő megjegyzéseikért.

Történeti források

- (Jau) *Llibre dels fets del rei en Jaume*. Vols 1–2. Barcelona: Barcino. 1991.
 (Cid) ismeretlen szerző: *Cantar de mio Cid*. Madrid: Espasa Calpe. 1976. (spanyol)
 (Desc) Desclot, Bernat: *Crònica*. Vols. 1–5. Barcelona: Edicions 62. 1990.

- (Munt) Muntaner, Ramon: *Crònica*. Vols. 1–2. Barcelona: Edicions 62. 1979/1990–1991.
- (Per) Ramon de Perellós: *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Patrici*. In: *Novel·les amoroses i morals*. Barcelona: Edicions 62. 1982.
- (Parl) Albert, Ricard – Joan Gassiot (szerk.): *Parlaments a les corts catalanes*. Barcelona: Barcino. 1928.
- (EpC) Cahner, Max (szerk.): *Epistolari del Renaixement*. Vol. 1.: 62–133, 137–198, Vol. 2.: 76–77, 88–126.
- (Ger) Duran, Eulàlia (szerk.): *Cròniques de les germanies: les cròniques valencianes sobre les germanies de Guillem Ramon Català i de Miquel Garcia*. València: Eliseu Climent.

Hivatkozások

- Alturo, Núria – Marianna Chodorowska-Pilch 2009. La gramaticalització de „sisplau”. *Els Marges* 88:15–38.
- Arnovick, Leslie K. 1999. *Diachronic Pragmatics. Seven Case Studies in English Illocutionary Development*. (Pragmatics & Beyond New Series 68) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Athanasiadou, Angeliki – Costas Canakis – Bert Cornillie (szerk.) 2006. *Subjectification. Various Paths to Subjectivity*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Beardsley, Wilfred Attwood 1921. *Infinitive Constructions in Old Spanish*. New York: Columbia University Press.
- Clark, Herbert H. – Thomas B. Carlson 1982. Hearers and speech acts. *Language* 58/2:332–373. doi:10.2307/414102.
- Cuyckens, Hubert – Kristin Davidse – Lieven Vandelanotte (szerk.) 2010a. *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. (Topics in English Linguistics 66) Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Cuyckens, Hubert – Kristin Davidse – Lieven Vandelanotte 2010b. Introduction. In Hubert Cuyckens – Kristin Davidse – Lieven Vandelanotte (szerk.) *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 1–26. doi:10.1515/9783110226102.0.1.
- Dijk, Teun A. van 1977. Pragmatic macro-structures in discourse and cognition. In Marc de Mey – Rik Pinxten – M Poriau – Fernand Vandamme (szerk.) *International Workshop on the Cognitive Viewpoint: CC77. University of Ghent, 24–26. 3. 77*. Communication & Cognition. 99–113.
- Ervin-Tripp, Susan 1991 [1976]. Ott van Szibill? A direktívumok szerkezete az amerikai angolban. In Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyéni Tamás (szerk.) *Nyelv, kommunikáció, cselekvés I*. Budapest: Tankönyvkiadó. 77–123.
- Ilyefalvi Emese – Székely Tünde 2010. „[...] akar mi lellyen benneteket mingyart Emberre gyanakoztok”. Boszorkányfenyegetések pragmatikai elemzése. XI. *RODOSZ konferenciakötet*. Kolozsvár: RODOSZ, Clear Vision. 75–92.
- Jacobs, Andreas – Andreas H. Jucker 1995. The historical perspective in pragmatics. In Andreas H. Jucker (szerk.) *Historical Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 3–27.

- Jucker, Andreas H. 1994. The feasibility of historical pragmatics. *Journal of Pragmatics* 22/5:533–536. doi:10.1016/0378-2166(94)90083-3.
- Jucker, Andreas H. – Irma Taavitsainen 2000. Diachronic speech act analysis. Insights from flying to flaming. *Journal of Historical Pragmatics* 1/1:67–95. doi:10.1075/jhp.1.1.07juc.
- Jucker, Andreas H. – Irma Taavitsainen (szerk.) 2008. *Speech Acts in the History of English*. (Pragmatics & Beyond New Series 176) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kohonen, Thomas 2000. Explicit performatives in Old English. A corpus-based study of directives. *Journal of Historical Pragmatics* 1/2:301–321. doi:10.1075/jhp.1.2.07koh.
- Kohonen, Thomas 2007. Text types and the methodology of diachronic speech act analysis. In Susan M. Fitzmaurice – Irma Taavitsainen (szerk.) *Methods in Historical Pragmatics*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 139–166. doi:10.1515/9783110197822.139.
- Langacker, Ronald W. 2006. Subjectification, grammaticization, and conceptual archetypes. In Angeliki Athanasiadou – Costas Canakis – Bert Cornillie (szerk.) *Subjectification. Various Paths to Subjectivity*. Berlin, Boston: Mouton de Gruyter. 17–40.
- Montgomery, Thomas 1998. *Medieval Spanish Epic. Mythic Roots and Ritual Language*. Penn State Press.
- Nagy C. Katalin 2011. A diakrón beszédaktus-kutatás egyes módszertani problémáiról. In Gécszeg Zsuzsanna (szerk.) *LingDok 10. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. Szeged: SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 155–179.
- Nagy C. Katalin 2018. Udvarias direktívák a középkori katalánban. In Berta Tibor – Csikós Zsuzsanna – Jancsó Katalin – Katona Eszter – Lénárt András – Praefort Veronika (szerk.) *25 év – 25 tanulmány. Fejezetek a Hispanisztika Tanszék történetéből. 1993–2018. 25 años – 25 ensayos. Capítulos de la historia del Departamento de Estudios Hispánicos. 1993–2018*. Szeged: JATEPress. 229–242.
- [ÉKSz.²] Puzsai Ferenc (szerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár. 2., átdolgozott kiadás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Searle, John R. 1975. Indirect speech acts. In Peter Cole – Jerry L. Morgan (szerk.) *Syntax and Semantics, Volume 3: Speech Acts*. New York: Academic Press. 59–82.
- Searle, John R. 1991 [1975]. Közvetett beszédaktusok. In Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyéni Tamás (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Tankönyvkiadó. 53–76.
- Searle, John R. 1991 [1969]. Az illokúciós aktusok szerkezete. In Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyéni Tamás (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Tankönyvkiadó. 30–52.
- Szili Katalin 2002. A kérés pragmatikája a magyar nyelvben. *Magyar Nyelvőr* 126/1:12–30.
- Taavitsainen, Irma – Andreas H. Jucker 2007. Speech act verbs and speech acts in the history of English. In Susan M. Fitzmaurice – Irma Taavitsainen (szerk.) *Methods in Historical Pragmatics*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 107–138. doi:10.1515/9783110197822.107.

- Traugott, Elizabeth C. 1982. From propositional to textual and expressive meanings. Some semantic-pragmatic aspects of grammaticalization. In Winfred P. Lehmann – Yakov Malkiel (szerk.) *Perspectives on Historical Linguistics*. (Current Issues in Linguistic Theory 24) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 245. doi:10.1075/cilt.24.09clo.
- Traugott, Elizabeth C. 1989. On the rise of epistemic meanings in English. An example of subjectification in semantic change. *Language* 65/1:31–55. doi:10.2307/414841.
- Traugott, Elizabeth C. 2003. Constructions in grammaticalization. In Brian D. Joseph – Richard D. Janda (szerk.) *The Handbook of Historical Linguistics*. Oxford: Blackwell. 624–647.
- Traugott, Elizabeth C. 2010. (Inter)subjectivity and (inter)subjectification: A reassessment. In Kristin Davidse – Lieven Vandelanotte – Hubert Cuyckens (szerk.) *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Berlin, Boston: De Gruyter. 29–71.
- Traugott, Elizabeth Closs – Richard B. Dasher 2004 [2002]. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Zaicz Gábor (szerk.) 2006. *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. (A magyar nyelv kézikönyvei 12) Budapest: Tinta Könyvkiadó.

A szerzőről

Nagy C. Katalin tudományos munkatárs az MTA-DE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoportban. Történeti pragmatikával foglalkozik, eddig elsősorban a katalán összetett múlt kialakulását vizsgálta történeti pragmatikai szempontból. További kutatási témái a történeti beszédaktus-kutatás és udvariasságkutatás, valamint a történeti pragmatikai módszertan körébe tartoznak, különös tekintettel a kontextus szerepére és értelmezéseire a történeti pragmatikában.

Elérhetősége: nagykati@hist.u-szeged.hu